

УДК 94(477):061 057,87 "192"

ХОРУЖЕНКО ХРИСТИНА,

кандидат історичних наук, Красноармійський індустріальний інститут

ЯЦЮК МИКОЛА,

Красноармійський індустріальний інститут

ЦЕНТРАЛЬНЕ БЮРО КОМУНІСТИЧНОГО СТУДЕНТСТВА (ЦБКС) - ЗАСІБ ПОЛІТИЧНОГО ПІДКОРЕННЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ УСРР НА ПОЧАТКУ 1920-х РОКІВ

У статті розглянуто процеси розгортання політичної боротьби у вищій школі УСРР на початку 1920-х рр., встановлені форми, методи й засоби підкорення студентського загалу комуністичному впливу, вивчені обставини формування, діяльності та ліквідації Центрального бюро комуністичного студентства та місцевих бюро у великих студентських центрах. Доведено, що Центральне бюро комуністичного студентства та місцеві бюро комуністичного студентства, з одного боку, мали статус самодіяльних формувань, а з іншого, їх члени ставали партійними функціонерами - входили до складу організаційно-інструкторських відділів ЦК КП(б)У та відповідних губкомів Комуністичної партії й отримували там заробітну плату. Тому, по-перше, ця організаційна побудова дублювала звичайну систему партійного підпорядкування, по-друге, керувати роботою партосередків ВНЗ ЦБКС та місцеві бюро мали право тільки через ЦК КП(б)У та відповідні райкоми партії, по-третє, у процесі керівництва роботою комуністичних сил ВНЗ ці паралельні гілки партійної влади неминуче мали зікнутися з низкою суттєвих протиріч, що фактично й відбувалось уже на початку їх спільної діяльності. Зазначено, що створення ЦБКС і місцевих бюро комуністичного студентства було викликане бажанням вищого партійного керівництва перекласти відповідальність за ліквідацію автономії ВНЗ, встановлення в інститутах і технікумах тоталітарної системи та розгортання політичних репресій на самих студентів та їх самодіяльні організації.

Ключові слова: Центральне бюро комуністичного студентства; політична боротьба; вищі навчальні заклади; організації студентів; політичне домінування; автономія ВНЗ; тоталітарна система.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Криваві роки революції та жорстокої громадянської війни, які започаткували тріумфальну ходу радянської влади, максимально політизували суспільні настрої. Закінчення бойових дій на численних фронтах не поклало кінець соціально-класовій ворожнечі, що спостерігалась у суспільних відносинах, побуті, особистих стосунках. Навіть проголошення "класового миру" та перехід до нової економічної політики були лише формальною ознакою стабілізації суспільного життя. Насправді ж політична боротьба в суспільстві перейшла в іншу площину й заповнила всі ланки радянської системи, де вища школа займала передові позиції.

Політична конфронтація, що точилась у цей час у ВНЗ, за часом збігалась з економічною катастрофою, яка надавала цьому протистоянню нові додаткові імпульси та прояви. На початку 1920-х рр. вища школа УСРР знаходилась під цілковитим ідеологічним впливом меншовиків, соціалістів-революціонерів та націонал-комуністів - представників Української комуністичної партії. Саме тому Комуністична партія більшовиків України в цей час розпочала масований наступ на вищу школу, метою якого було її комуністичне підкорення. Проте намагання КП(б)У наповнити вищу школу комуністами мало на той час вигляд авантюри. Із семи тисяч викладачів в інститутах і технікумах на початку 1920-х рр. було тільки 10 комуністів, а 88 % членів

КП(б)У мали тільки початкову освіту або були зовсім неписьменними [1, с. 33, 35]. Провідна роль у затвердженні політики Комуністичної партії у ВНЗ відводилась політичним комісарам та партійним і комсомольським осередкам, які почали терміново створювати в інститутах і технікумах.

В історичній літературі окреслена проблема не мала спеціального розгляду. У той же час окремі питання діяльності політичних угруповань у ВНЗ України, зокрема процес створення Центрального бюро комуністичного студентства та місцевих бюро у великих студентських центрах, знайшли відображення в працях В. В. Липинського [1].

Мета статті полягає в аналізі форм, методів і засобів діяльності бюро комуністичного студентства, партійних і комсомольських осередків ВНЗ та вивченні процесу встановлення комуністичної тоталітарної системи у вищій школі УСРР.

Виклад основного матеріалу. Проголошення курсу на "пролетаризацію" вищої школи й поступове заповнення інститутів і технікумів комуністичними силами викликало до життя ідею згуртування слабких і розрізнених партійних осередків ВНЗ. Ще в серпні 1922 р. секретарі партійних осередків ВНЗ м. Харкова висунули ідею створення єдиного центру, який би керував процесом розповсюдження комуністичної ідеології серед студентства. Цю ідею, запропоновану знизу, було підхоп-

лено на горі "політичного олімпу" і 14 жовтня 1922 р. ЦК КП(б)У видав циркуляр "Про створення Центрального бюро комуністичного студентства при оргвідділі ЦК КП(б)У і про місцеві бюро при організаційно-інструкторських відділах губкомів" [2].

У затверженому положенні зазначалось, що названа організація створюється для керівництва партійною роботою у вищій школі, накопичення й використання досвіду роботи комуністичного студентства в розбудові радянської системи освіти. ЦБКС вибиралось на Всеукраїнській конференції комуністів ВНЗ, а місцеві бюро - на загальноміських конференціях. До складу ЦБКС делегували сім осіб і 5 кандидатів, до місцевих бюро - відповідно 3-5 осіб і 2 кандидати. До кандидатів, що висувались до ЦБКС і місцевих бюро, висувались жорсткі вимоги: пролетарське походження, приналежність до КП(б)У, наявність партійного стажу до Жовтневої революції. На чолі ЦБКС знаходився секретар, який отримував статус завідувача підвідділом ЦК КП(б)У.

Аналогічні положення були складені й для місцевих бюро. Наприклад, положення про Бюро комуністичного студентства міста Києва встановлювало мету й завдання його діяльності. Київське бюро повинно було сприяти виконанню завдань, розроблених Головопрофосом щодо реформування вищої освіти, покращувати соціальний склад студентства, накопичувати досвід роботи комуністичного студентства, керувати роботою партійних осередків та комуністичних фракцій у ВНЗ. Проте керівництво цією роботою Київське бюро комуністичного студентства здійснювало тільки через відповідні райкоми КП(б)У [3].

21 листопада 1922 р. ЦК КП(б)У видав циркуляр № 419, де зобов'язав створити місцеві бюро комуністичного студентства лише в Києві, Одесі та Катеринославі, а в інших губерніях керівництво цією роботою доручити організаційно-інструкторським відділам губкомів. У цьому циркулярі основним завданням організацій комуністичного студентства було "об'єднання пролетарського студентства для боротьби з дрібнобуржуазною ідеологією" [4]. Тобто на самому початку своєї діяльності вище партійне керівництво націлювало комуністичні сили ВНЗ на розпалювання у вищій школі соціально-класової ворожнечі.

Бюро одеського комуністичного студентства було обрано на пленумі комфракції ВНЗ у складі 5 осіб (Самулевич, Белозович, Мотєєв, Шергін та Голоднюк), де тільки два останні мали партійний стаж із дожовтневого періоду. Новообраний склад бюро розпочав свою роботу з перегляду складу секретарів партійних осередків ВНЗ і деяких із них запропонував замінити. Крім того, в усіх ВНЗ Одеси були створені "пролетарські групи" з осіб, що мали виробничий стаж і були ідеологічно витримані, а також почала формуватися асоціація вчених при губпрофосі [5].

У Києві пленум бюро комуністичних осередків ВНЗ і ректорів до складу бюро комуністичного студентства обрав 3 особи: Черницького, Ланде і Гірляндіна. Проте вже на початку грудня 1922 р. до ЦК КП(б)У почали надходити листи та службові записки, де повідомлялось про те, що голова Київського бюро комуністичного студентства вступив до Київського інституту народного господарства в 1920 році, а в роки громадянської війни був активним членом партії соціалістів-революціонерів. Коли розпочалось розслідування цієї ситуації, наляканий Черницький написав заяву про відпустку. Але бюро Київського губкому КП(б)У в грудні 1922 р. у відпустці Черницькому відмовило і прийняло рішення про перевірку особистих справ усіх комуністів-студентів [7].

Поряд зі створенням бюро комуністичного студент-

ства у Києві, Одесі та Катеринославі припинило свою діяльність бюро м. Харкова, яке було самодіяльно утворено ще в серпні 1922 р. На його основі було створено Центральне бюро комуністичного студентства. Кандидати до ЦБКС спочатку висувались на зборах партосередків ВНЗ м. Харкова. До складу ЦБКС увійшли представники найбільших партосередків ВНЗ міста. Наприклад, від робітфаку ХТІ - Литвинов, від партосередку ХТІ - Майєр, від медичного інституту - Долгін. До складу ЦБКС були також залучені секретарі партійних осередків сільськогосподарського інституту й комуністичного університету ім. Артема - Яновський та Бабушкін, а також редактор студентського журналу Рисаков. 22 жовтня 1922 р. до складу ЦБКС за дорученням ЦК КП(б)У був кооптований М. Гончарко-Вагранський і одразу затверджений секретарем бюро. Місце заступника секретаря бюро посів Дімант. Невдовзі до складу бюро було включено представника від ЦК КСМУ. Разом склад бюро налічував дев'ять осіб і два кандидати - від інституту народного господарства та інституту народної освіти [9].

Журнал "Студент революції" зберіг фото, на якому зображені вказані члени й кандидати у члени Центрального бюро комуністичного студентства. Цікаво зазначити, що навіть зовнішньо кооптовані до складу ЦБКС особи суттєво відрізнялись від обраного зі студентських лав контингенту. Хромові чоботи, краватки, зовнішній лоск, внутрішня впевненість. Ці люди вже були посвячені в таємниці апаратної гри й чітко уявляли, чого вони прагнуть у цьому житті. Поряд із ЦБКС було утворено й пленум ЦБКС, до якого входили всі члени бюро та секретарі бюро Києва, Одеси та Катеринослава.

Слід зазначити, що новостворені студентські суспільно-політичні угруповання (ЦБКС та місцеві бюро комуністичного студентства), з одного боку, мали статус самодіяльних формувань, а з іншого, їхні члени ставали партійними функціонерами - входили до складу організаційно-інструкторських відділів ЦК КП(б)У та відповідних губкомів Комуністичної партії й отримували там заробітну плату. Так, оргбюро ЦК КП(б)У в жовтні 1922 р. повідомило секретаріат ЦК КП(б)У про те, що затверджено штат ЦБКС у складі чотирьох осіб - секретаря бюро, його заступника, технічного секретаря та технічного працівника, а також про затвердження штатів місцевих бюро комуністичного студентства, де гроші за роботу отримували тільки секретарі бюро [10]. Уже в листопаді 1922 р. до ЦК КП(б)У почали надходити заявки з місць про бажання створити місцеві бюро комуністичного студентства в Кам'янці-Подільському та інших містах. Проте першого грудня 1922 р. на засіданні колегії організаційно-інструкторського відділу ЦК КП(б)У ці пропозиції було відхилено [11].

Після організаційного оформлення представники центрального та місцевого бюро комуністичного студентства за поданнями партійних органів були включені в різноманітні органи та комісії як у столиці УСРР, так й у великих наукових центрах. Представники комуністичного студентства були залучені до діяльності радянських, комсомольських, профспілкових органів, організацій загальностудентського представництва, студентських економічних структур, а секретар ЦБКС М. Вагранський у жовтні 1922 р. увійшов до складу Головопрофосу [12].

На 20 грудня 1922 р. ЦБКС об'єднувало в Харкові 10 інститутів та 13 технікумів, де були створені партійні осередки. Через місцеві бюро в Києві, Одесі та Катеринославі - 22 інститути та 47 технікумів. Організаційно-інструкторські відділи губкомів КП(б)У в інших містах підпорядковували роботу комуністичного студентства 10 інститутів та 83 технікумів. Загалом по Україні бюро ко-

муністичного студентства контролювали й націлювали роботу комуністичних сил 42 інститутів, 143 технікумів і 13 робітничих факультетів [13].

Аналізуючи організаційну побудову комуністичних студентських організацій, мимоволі приходимо до висновку, що, по-перше, ця організаційна побудова дублювала звичайну систему партійного підпорядкування (партком, райком, губком, ЦК КП(б)У) і паралельно створювала іншу гілку партійного підпорядкування студентських комуністичних сил (партком, місцеві бюро комуністичного студентства, ЦБКС).

По-друге, керувати роботою партосередків ВНЗ ЦБКС та місцеві бюро мали право тільки через ЦК КП(б)У та відповідні райкоми партії. По-третє, у процесі керівництва роботою комуністичних сил ВНЗ ці паралельні гілки партійної влади неминуче мали зіткнутися з низкою суттєвих протиріч, що фактично й відбувалось уже на початку їх спільної діяльності. На нашу думку, створення ЦБКС і місцевих бюро комуністичного студентства було викликане бажанням вищого партійного керівництва перекласти відповідальність за ліквідацію автономії ВНЗ, встановлення в інститутах і технікумах тоталітарної системи та розгортання політичних репресій на самих студентів та їхні самодіяльні організації.

Офіційно в розробленому статуті ВНЗ УСРР політичним організаціям студентства не було місця. Проте вже на початку 1920-х років ми спостерігаємо процес активної розбудови партійних і комсомольських осередків, які розпочали активну політичну боротьбу з неформально утвореними політичними силами протилежного або іншого ідеологічного спрямування. Відразу після свого офіційного затвердження на одному з перших своїх засідань у протоколі за № 3 ЦБКС приймає рішення про заборону діяльності студентських політичних організацій іншого ідеологічного спрямування, а в листопаді 1922 р. (протокол засідання № 12) ЦБКС заборонило створення організацій незаможних селян, а вже існуючі наказало ліквідувати [14]. Фактично бюро комуністичного студентства стали знаряддям, яке було використане для придушення політичного плюралізму в студентському середовищі та встановлення монополюального диктату комуністичної ідеології.

Подальша діяльність бюро комуністичного студентства підтверджує наведену вище думку. Наступними суб'єктами організаційного та ідеологічного підпорядкування, після заборони діяльності студентських політичних організацій та комітетів незаможних селян, стали студентські економічні організації та організації загально-студентського представництва. Зокрема, у плані роботи ЦБКС на листопад-грудень 1922 р. була запланована "розробка теорії і практики взаємовідносин комуністичного студентства зі студентськими організаціями й органами управління ВНЗ, що встановлювала визначальну роль і місце комуністичних осередків у системі вищої школи". А далі вказувався перелік студентських організацій (студкоми, стипендіальні комісії, каси взаємодопомоги, студентські кооперативи, студентські профспілки, земляцтва, бюро праці, КППУчі та інші), які підпадали під кадровий та ідеологічний контроль з боку ЦБКС та місцевих бюро комуністичного студентства [15].

Головною ланкою підпорядкування вищезазначених студентських формувань стали "комуністичні фракції". Комуністичні фракції у студентських організаціях та органах управління ВНЗ утворювались із комуністів, що входили до складу цих організацій та органів. Зазвичай комуністів висували на керівні посади і через них та інших членів комуністичних фракцій реалізовували політику Комуністичної партії. Наприклад, у вересні 1922 р.

ЦБКС на своєму засіданні заслухало звіт комуністичної фракції КППУча і прийняло рішення щодо подальшого покращення їхньої діяльності [16].

Організаційному, кадровому й ідеологічному підпорядкуванню ЦБКС підлягали осередки комуністичної спілки молоді ВНЗ. У жовтні 1922 р. ЦБКС розробило інструкцію "Про роботу з осередками комуністичної спілки молоді ВНЗ", яка встановлювала "тісний зв'язок і відповідальність ЦБКС за діяльність осередків КСМУ у ВНЗ" [17]. Крім того, між партійними та комсомольськими осередками ВНЗ встановлювався принцип взаємного представництва, якій на практиці означав, що осередки комсомолу в інститутах і технікумах мали очолювати тільки члени Комуністичної партії. 18 листопада 1922 р. ЦБКС розглянуло питання "Про роботу осередків КСМУ у вищій школі", указало на недоліки їх роботи та прийняло рішення про посилення комсомольських осередків членами Комуністичної партії [18].

21 грудня 1921 р. ЦК КП(б)У видав два циркуляри "Про мобілізацію студентів-комуністів" та "Про роботу студентів-комуністів в осередках свого ВНЗ". Ці документи були націлені на залучення комуністичних сил до вищої школи та укріплення й активізацію роботи партійних осередків інститутів і технікумів. Проте навіть через рік після їх виходу партійна робота у ВНЗ не зрушила з місця, а проголошений у 1922 р. курс на "пролетаризацію" вищої школи, залишався лише на папері. Саме тому 11 жовтня 1922 р. ЦК КП(б)У видав новий циркуляр "Про посилення роботи в комуністичних осередках ВНЗ", де закликав губкоми КП(б)У організувати тотальний комуністичний наступ на вищу школу. Цікаво, що поряд із підписом секретаря ЦК КП(б)У Лебеда під цим документом нижче стояв підпис секретаря ЦБКС Варанського [19]. Тим самим вище партійне керівництво підкреслювало вагому роль у цій справі організацій комуністичного студентства.

Проте головним напрямком роботи ЦБКС і місцевих бюро комуністичного студентства була діяльність, спрямована на укріплення партійних осередків ВНЗ. У ЦК КП(б)У ЦБКС удалось вирішити питання про оплату праці секретарів великих партійних осередків в інститутах, технікумах і робітничих факультетах, надіслати довідчені партійні кадри до провінційних ВНЗ, визначити характер та основні напрямки внутрішньої партійної роботи у вищій школі [20]. Крім того, ЦБКС постійно звітувала про свою діяльність перед загальними зборами комуністів-студентів м. Харкова [21]. На початку 1923 р. ЦБКС провело соціологічне дослідження серед комуністів ВНЗ і дійшло висновку про необхідність перебудови внутрішньопартійної роботи осередків ВНЗ, вивільнення комуністів від непартійних форм роботи (адміністрування, регламентація і контроль за життям у вищій школі) [22].

Проте складені плани роботи ЦБКС на 1923 р. залишились на папері. Це стосувалось і підготовки Всеукраїнського з'їзду студентів, проведення якого було заплановано на 1 березня 1923 р., і заходів щодо поліпшення матеріального стану студентів [23]. 19 січня 1923 р. на засіданні ЦБКС виступив представник ЦК РКП(б) Шляхман, який, посилаючись на процеси, що відбувались у Москві, заявив: "З огляду на те, що робота ЦБКС викликає деякий паралелізм і відриває партійні органи від вищої школи, існує думка про необхідність ліквідації ЦБКС" [24]. Шляхман запропонував замінити ЦБКС системою партійних організаторів при губкомах і райкомах КП(б)У, які повинні будуть зближувати комуністичні осередки ВНЗ із партійними органами.

27 січня 1923 р. ЦБКС розглянуло питання "Про організаційні форми партійної роботи у ВНЗ", при обго-

воренні якого секретар бюро М. Вагранський заявив: "Я пропоную ліквідувати ЦБКС і місцеві бюро як організаційну форму партроботи у ВНЗ. Цю роботу повинні виконувати партійні органи своїм апаратом". Заперечення із цього приводу членів бюро Іванова і Маєра про те, що ЦБКС може працювати, не втручаючись у внутрішньопартійну роботу осередків ВНЗ, були залишені без уваги. Слід зазначити, що прийняте ЦБКС рішення про самоліквідацію було затверджене постановою оргбюро ЦК КП(б)У 19 лютого 1923 р. [25]. Історія поповнилась ще однією реліктовою студентською організацією часів нової економічної політики.

Така поспішна ліквідація ЦБКС і місцевих бюро комуністичного студентства була викликана перебудовою організаційної роботи, що відбувалась у той час як у РКП(б), так і в КП(б)У. Існування паралельних організаційних структур, які займались внутрішньопартійною роботою у вищих навчальних закладах, було визнано недоцільним. Проте, враховуючи інші позитивні напрацювання центрального й місцевих бюро комуністичного студентства у вересні 1923 р., у своєму циркулярі ЦК КП(б)У визнав, що "ліквідація ЦБКС і бюро на місцях ... негативно позначилась на поглибленні ... впливу на студентство у вищій школі..." [26].

Висновки

Таким чином, форми, методи та засоби роботи ЦБКС та місцевих бюро були спрямовані на підсилення та об'єднання слабких та розпоршених комуністичних сил в інститутах і технікумах з метою послаблення діяльності або повної заборони студентських угруповань іншого політичного спрямування. Саме з появою ЦБКС партосередки ВНЗ започаткували методи контролю та втручання в діяльність адміністрації та навчальної частини, засобами залякування та заборони припинили діяльність кадетських та есерівських політичних сил та комітетів незаможних селян. Саме з появою ЦБКС були поширені форми комуністичного впливу шляхом створення так званих "комуністичних фракцій" у самодіяльних студентських організаціях: студкомах, курскомах, факкомах, комітетах покращення побуту сту-

дентів, комсомольських осередках, студентських кооперативах. Створення ЦБКС і місцевих бюро комуністичного студентства було короткостроковим засобом з боку ЦК КП(б)У для здійснення невідкладних політичних заходів, виконання яких могло заплямувати комуністичну владу. Відразу після успішного виконання поставлених завдань ЦБКС і місцеві бюро комуністичного студентства були ліквідовані як зайва ланка в політичній ієрархії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Липинский В. В. Студенческие организации Украины: история и современность / В. В. Липинский. - Донецк : РИО управления по печати, 1991. - 115 с.
2. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі - ЦДАГО України), ф. 1, оп. 20, спр. 993, арк. 96.
3. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1075, арк. 174-175.
4. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1075, арк. 1.
5. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1075, арк. 132.
6. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1126, арк. 122.
7. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1077, арк. 128; спр. 1126, арк. 132.
8. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1076, арк. 1-3.
9. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1076, арк. 16, 116-117.
10. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1077, арк. 41.
11. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1077, арк. 120.
12. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1077, арк. 65.
13. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1075, арк. 138.
14. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1076, арк. 7, 100.
15. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1075, арк. 119.
16. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1076, арк. 2-4.
17. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1076, арк. 52.
18. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1077, арк. 97.
19. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 993, арк. 65.
20. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1076, арк. 152.
21. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1077, арк. 101.
22. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1075, арк. 141.
23. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1076, арк. 135.
24. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1680, арк. 16.
25. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1680, арк. 22, 28.
26. Циркуляр ЦК КП(б)У "О формах и содержании работы в вузах" // Студент революції. - 1923. - № 7-8. - С. 125-127.

Хоруженко Кристина,

кандидат исторических наук, Красноармейский индустриальный институт

Яцюк Николай,

Красноармейский индустриальный институт

ЦЕНТРАЛЬНОЕ БЮРО КОММУНИСТИЧЕСКОГО СТУДЕНЧЕСТВА (ЦБКС) - СРЕДСТВО ПОЛИТИЧЕСКОГО ПОДЧИНЕНИЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ УССР В НАЧАЛЕ 1920-х ГОДОВ

В статье рассмотрены процессы развертывания политической борьбы в высшей школе УССР в начале 1920-х гг., установлены формы, методы и средства подчинения студенческой общественности коммунистическому влиянию, изучены обстоятельства формирования, деятельности и ликвидации Центрального бюро коммунистического студенчества и местных бюро в больших студенческих центрах.

Доказано, что Центральное и местные бюро коммунистического студенчества, с одной стороны, имели статус самостоятельных формирований, а с другой, их члены становились партийными функционерами - входили в состав организационно-инструкторских отделов ЦК КП(б) и соответствующих губкомов Коммунистической партии и получали там заработную плату. Поэтому, во-первых, это организационное построение дублировало обычную систему партийного подчинения: партком, райком, губком, ЦК КП(б) и параллельно создавало другую ветвь партийного подчинения студенческих коммунистических сил: партком, местные бюро коммунистического студенчества, ЦБКС. Во-вторых, руководить работой партячеек вузов ЦБКС и местные бюро имели право только через ЦК КП(б) и соответствующие райкомы партии. В-третьих, в процессе руководства работой коммунистических сил вуза эти параллельные ветви неминуемо должны были столкнуться с рядом существенных противоречий, что фактически и происходило уже в начале их совместной деятельности. Отмечено, что создание ЦБКС и местных бюро коммунистического студенчества было выз-

вано желанием высшего партийного руководства переложить ответственность за ликвидацию автономии вузов, установку в институтах и техникумах тоталитарной системы и развертывание политических репрессий на самих студентов и их самодеятельные организации.

Ключевые слова: Центральное бюро коммунистического студенчества; политическая борьба; высшие учебные заведения; организации студентов; политическое доминирование; автономия вузов; тоталитарная система.

Khoruzhenko Khrystyna,

Candidate of Historical Sciences, Krasnoarmiisk Industrial Institute

Yatsiuk Mykola,

Krasnoarmiisk Industrial Institute

CENTRAL BUREAU OF COMMUNIST STUDENTS (CBCS) AS A MEANS FOR SUPPRESSION OF HIGHER SCHOOL IN THE UKRAINIAN SOVIET SOCIALIST REPUBLIC IN THE EARLY 1920s

The paper looks into development processes of political struggle in higher school of the Ukrainian Soviet Socialist Republic in the early 1920s, identifies forms, methods and means of bringing student community under communist control and examines the setting up, running and liquidation situation of the Central Bureau of communist students and local Bureaus in large student centers.

It is demonstrated that, on the one part, the Central and local Bureaus of communist students had a status of community formations, their members became party functionaries, joined Organizational and Instruction Departments of the Central Committee of the (Bolshevik) Communist Party (CCCP) and its respective Regional Committees (RC) as well as drew salaries there. With the above in view, that organizational structure duplicated in the first place a regular system of party subordination: a Party Committee, a Rayon Committee, an RC, the CCCP and at the same time created another party-subordinated branch of student communist forces: a Party Committee, local bureaus of communist students and the CBCS. Secondly, the CBCS and local bureaus were authorized to control the operation of Party nuclei of higher educational institutions only through the CCCP and respective Rayon Party Committees. Thirdly, while superintending the work of communist forces of the above institutions, those parallel branches had to inevitably face some substantial controversy, which actually did happen yet at the beginning of their joint activity. It is mentioned that the setting-up of the CBCS and local bureaus of communist students resulted from a desire of the top Party management to shuffle off the responsibility for liquidation of higher educational institutions' autonomy, establishment of a totalitarian system at institutes and technical colleges and bringing about political repressions on students themselves and their community organizations.

Key words: Central Bureau of Communist Students; political struggle; higher educational institutions; student organizations; political dominance; higher educational institutions' autonomy; totalitarian system.

REFERENCES

1. Lipinskiy V. V. (1991), Student Organizations of Ukraine: Past and Present, *RIO upravleniya po pechatii*, Donetsk, 115 p. (rus).
2. *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*, fond 1, opys 20, sprava 993, ark. 96 (ukr).
3. *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*, fond 1, opys 20, sprava 1075, ark. 174-175 (ukr).
4. *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*, fond 1, opys 20, sprava 1075, ark. 1 (ukr).
5. *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*, fond 1, opys 20, sprava 1075, ark. 132 (ukr).
6. *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*, fond 1, opys 20, sprava 1126, ark. 122 (ukr).
7. *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*, fond 1, opys 20, sprava 1077, ark. 128; 1126, ark. 132 (ukr).
8. *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*, fond 1, opys 20, sprava 1076, ark. 1-3 (ukr).
9. *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*, fond 1, opys 20, sprava 1076, ark. 16, 116-117 (ukr).
10. *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*, fond 1, opys 20, sprava 1077, ark. 41 (ukr).
11. *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*, fond 1, opys 20, sprava 1077, ark. 120 (ukr).
12. *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*, fond 1, opys 20, sprava 1077, ark. 65 (ukr).
13. *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*, fond 1, opys 20, sprava 1075, ark. 138 (ukr).
14. *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*, fond 1, opys 20, sprava 1076, ark. 7, 100 (ukr).
15. *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*, fond 1, opys 20, sprava 1075, ark. 119 (ukr).
16. *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*, fond 1, opys 20, sprava 1076, ark. 2-4 (ukr).
17. *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*, fond 1, opys 20, sprava 1076, ark. 52 (ukr).
18. *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*, fond 1, opys 20, sprava 1077, ark. 97 (ukr).
19. *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*, fond 1, opys 20, sprava 993, ark. 65 (ukr).
20. *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*, fond 1, opys 20, sprava 1076, ark. 152 (ukr).
21. *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*, fond 1, opys 20, sprava 1077, ark. 101 (ukr).
22. *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*, fond 1, opys 20, sprava 1075, ark. 141 (ukr).
23. *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*, fond 1, opys 20, sprava 1076, ark. 135 (ukr).
24. *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*, fond 1, opys 20, sprava 1680, ark. 16 (ukr).
25. *Central State Archive of Public Organizations of Ukraine*, fond 1, opys 20, ark. 22, 28 (ukr).
26. Circular of the Central Committee of the CP "On the form and content of the work in the universities" (1923), *Student revoliutsii [Student of revolution]*, № 7-8, pp. 125-127 (rus).